

Een eerste schrede op Napoesch taalgebied,

door P. TEN KATE.

Wat ik hier laat volgen is een eerste schrede. Ik wil het dus geenszins als een model van goed Napoesch geven. Daarvoor is het ongeschikt, want het is vertaalwerk uit het Bare'e. Ik heb door twee der oudste leerlingen mijner school te Watoetaoe het eerste hoofdstuk van het Bar. Bijbelsch leesboek (Oude Testament) laten vertalen. 's Avonds beoordeelden wij telkens een stukje, waarbij dan ook een ToLage (Bare'e-spreker) tegenwoordig was. Zodoende heb ik getracht de vertaling, al is die hier en daar wat vrij, toch zoo getrouw mogelijk te maken. Maar het blijft vertaalwerk en het laat zich niet zoo vlot lezen als oorspronkelijk Napoesch. Ter vergelijking geef ik hier eene proeve van een inheemsch verhaal:

Nodo pea kai dia. Kapombehoembandami kai Kalibamba hai nTimbo. Kanaoelinami kai Kalibamba: „Lao ke meloempa² olooe i peloempa²ana totoea”. Karaoelinami kai nTimbo: „I oemba, ene, indolooe diao”. Kapombeantindami kai hooe. Kahawenda indo, kapeloempanami kai Kalibamba toa kai i wire. Kaindonami kai kamesendenami mai Kalibamba, mai i lore. Kanaoelinami kai: „Peloempa wori nooe”. Kameloempanami kai nooe, nTimbo toa i boelili. Naoeli² pea rai kai nTimbo: „Samboela mata sampakeke”.

Dit is een verhaal van een vlinder (kalibamba), die het spookdiertje (ntimbo), den snaakschen bedrieger der Toradja-verhalen, uitnoodigt, op de springplaats van zijn grootvader (peloempa²ana totoea) te gaan springen, dat is boven eene schuimende beek. De vlinder springt, belandt op het schuim (wire) en komt terug op den oever (lore). Het spookdiertje springt ook en komt terecht in eene draaikolk (boelili). Daar roept hij telkens: Samboela mata sampakeke. De beteekenis dezer woorden [is waarschijnlijk: Ik word duizelig.

In dit verhaal maakt het woordje kai, waarvan mij de beteekenis nog niet recht duidelijk is, het vertellen smeufg, terwijl het kana.....nami, te vertalen door „en toen”, er een echten verhaaltrant aan geeft. Al lijkt dit in onze oogen niet mooi, wanneer we het gedrukt zien, de verteller legt in het ka- den inhoud van den geheelen zin door de wijze, waarop hij het uitspreekt, en dan verdwijnt geheel het eentonige.

Waarom ik nu een vertaald stukje geef en niet de door mij reeds opgeteekende raadsels en verhalen? Om de eenvoudige reden, dat dat ijs mij te glad is en niet geschikt voor een eerste schrede. Maar ik heb nog een andere reden en die is van practischen aard. Overdrukjes van dit Napoesche stuk zou ik voor schoolgebruik willen hebben. Waar het niet te denken is, dat veel Napoesch zal gedrukt worden, wegens den kleinen omvang van het taalgebied, daar acht ik het gewenscht, dat, wat gedrukt wordt, nuttig zal zijn voor de zendingsscholen.

Het behoeft nauwelijks gezegd, dat Dr. Adriani dit werk onder oogen heeft gehad. Ieder, die hem kent, kent zijne dienstvaardigheid. Met een gerust hart heb ik zijne kantteekeningen er in verwerkt, zonder nadere

aanduiding. Ik doe dit, omdat ik niet den schijn wil aannemen, dat de rest van mijzelf is, waar toch al wat ik op taalgebied weet, mij door hem is bijgebracht.

Pewaliana Doenia.

Io-ioroe ba hangkia saboena parena hangkoia, bara mani ara ba apa, anoe taita² deade alo²na. Tampo anoe tapaidai ide hai hinangkana ope², kaeo, ratoeda², hehi ba mani ara, taoena hai rakakampai bara mani. Owai, tahi, gawoe hai langi ba mani ara, hangko Hadoedoeana mani pea, Poeë Ala. Idemi bara pepongkana, bara wori kahopoana. Agaiana ope², anoe taita² ara pepongkana, idemi pane ara wori kahopoana.

Pongkana ide, tampo hai langi napopewali Poeë Ala. Agaiana tampo ide ba mani mokatandaa katampona, tahi bara mani manoto katahina; higalo tampo hai owai nakamoemoe kaindi. Anoe ngkindoe² himboeroe i wongkonampoeoe, idemi Inaona Poeë Ala. Naoli Poeë Ala:

Mabaami! kamabaanami. Idemi pane naga Poeë Ala anoe mabaa hai anoe makaindi, hai ara hangalo hai hambengia, mombehoeroe². Lioemi hambengia mabaa mboeli, hangaloami oelina.

I karongalona nababehi Poeë Ala langi, nailiki anoe i wongko langi hai anoe i woina kaarana. I kataloena alona nagaami Poeë Ala tampo hai owai: mampasamboso tampo, mampasamboso owai, tepataniami tampo hai owai, hangko tongawari lore. I wongko tampo ide napopesoepa Poeë Ala hehi hai kaeo ope², anoe ratoeda² hai bara, aoe rapohalo tawena hai anoe bara, ope² maroa oto pewalina.

Kaibana alona nababehi Poeë Ala hoelo ope² i langi: alo, woela hai betoeë he. Alo mampoampoe

mabaa, woela hai betoeë mampoampoe kaindi, hai ara wori boendoena, mampotanda taoena moimba alona, woelana hai parena. Roo diti i kalima alona nababehi Poeë Ala ope² baœe i tahi hai i owai, œe mahile, œe koi, hoengka i katoewonda, hai ope² tadasi, œe membaro² i laerawa. Mokokoloro baœe i owai, mengkawaremi tadasi i raa, hoengkana ngkaia; nawei Poeë Ala hawa, node naœeli: Kangkaia kaœe, bona raihi owai hai laerawa, bona ngkaia kaœe memoele.

Hawemi kaini alona, napopesoepami Poeë Ala ope² œe toewo mpengaa² na i tampo: œe maila, œe manondo, œe mendele² i wongko tampo, ope² nababehi hoengkana toewo. Roomi diti, hangko nababehiri Poeë Ala taoena, node naœeli: Koebabehi taoena halengge² kœe: ide mampoampoe ope² œe koebabehimi, tampo, owai hai hinangkana ope². Ido hai napaara Poeë Ala taoena halenggeana, tampo nalemo, tobalilo hai towawine nababehi, nateroe lindona, nahira karawena. Roo diti, napoesami Poeë Ala Inaona i lalœe taoena diti, hangko moinaori, moloemao, mololita, manotomi laloena, naisa Poeë Ala oemana, watana napahalengge Poeë Ala hai watana hadœedœeana, Inaona napoinao. Iti hai bara tasaoeroe mogaa hai Poeë Ala, lawi Ide ampœe inaonta.

Toewomi taoena diti. nahawakami Poeë Ala, node naœeli: Nipemœlemi! memœele² mohe ampoemi, moana² mohe anami, bona boeke mampaidai wongko doenia. Tampo nipowiangi; ope² œe toewo, anœe maila, anœe manondo, ope² tadasi i laerawa, ope² ihi tahi, ope² i kamœe ampoena. Hai ide wori ngkaia kaœe hai œe ratoeda, niande woenda hai tawenda.

Nodemi pobabehiana Poeë Ala tampo hai langi, ini alona pobabehiana. Kapitoena alona napengkaroami, lawi roomi nababehi ngaa² na parewa doenia. Ido hai

naoeli Poeë Ala, alo anoe kapitoe iti, alo pengkaroa, hai tapopalia alo Minggoe. Lioe ini wengina maminggoe i kita, hidoepa i Sooe Penombaa, mampehadingi patoe-rona Poeë Ala.

VERTALING.

De Schepping der Wereld.

In 't allereerst, hoeveel duizenden jaren misschien geleden, was er nog niets van hetgeen wij nu dagelijks zien. Deze aarde, die wij bewonen en al haar inhoud, boomen, het gekweekte, het onkruid, was er nog niet, de menschen en de huisdieren nog niet. De rivieren, de zee, de wolken en de hemel waren er nog niet, alleen Een Eenige was er slechts, God. Deze heeft geen begin, ook zal er Zijn einde niet zijn. Maar alles, wat wij telkens zien, heeft een begin, dit zal later ook zijn einde hebben.

Dit begin is: God deed de aarde en den hemel ontstaan. Maar van deze aarde was haar aarde-zijn nog niet bepaald, van de zee was hare zee-heid nog niet zeker; vermengd waren land en water, de duisternis omringde ze. Hetgeen daar heel boven voortzweefde, dit was de Geest Gods. God zeide: Word licht! het licht was er. Hierna scheidde God wat licht was en wat duister was, en er was dag en nacht, elkander afwisselend. Is er een nacht voorbij, dan wordt het weer licht, dag is zijn naam.

Op den tweeden dag maakte God den hemel, Hij maakte scheiding tusschen hetgeen boven den hemel is en wat eronder zijn plaats vindt. Op den derden dag scheidde God het land en het water, Hij bracht het land op een plek en het water op een plek, toen waren het land en het water gescheiden en van toen

af was de oever zichtbaar. Op dit land deed God het kruid en al het geboomte uitspruiten, wat aangekweekt wordt of niet, waarvan de bladeren als groente gebruikt worden of niet, dat alles werd zeer goed.

Den vierden dag maakte God alle lichten aan den hemel: de zon, de maan en de sterren. De zon om eigenaar te zijn van wat licht is, de maan en de sterren om het duister te bezitten, en zij hebben ook haar nut, waar zij de menschen tot teeken dienen om de dagen, de maanden en de jaren te tellen. Toen dit klaar was, maakte God op den vijfden dag alle visschen in de zee en in het water, de groote, de kleine, naar hunne leefwijze, en alle vogels, die rondvliegen in het luchtruim. De visschen krioelden in het water, de vogels bewogen zich voort door de lucht, naar hunne menigte; God gaf een bevel, aldus sprak Hij: Vermeerdert U, opdat het water en het luchtruim gevuld worde, opdat gij vele nakomelingen hebt.

Toen de zesde dag gekomen was, deed God alles, dat in allerlei soorten op het land leeft, uitkomen: wat wild is, wat tam is, hetgeen op de aarde kruipt, alles maakte Hij naar zijne leefwijze. Toen dat klaar was, toen eerst maakte God menschen, aldus sprak Hij: Ik maak menschen, één met mijne gedaante: dezen zullen alles beheerschen, dat ik reeds gemaakt heb, aarde, water en al deszelfs inhoud. Daarom deed God menschen zijn, Hem gelijkvormig, aarde kneedde Hij, een man en eene vrouw maakte Hij, Hij vormde hunne aangezichten, Hij spleet hunne vingers. Toen dat gedaan was, bracht God Zijnen Geest binnen in die menschen, van toen af ademden ze, liepen ze, spraken ze, was hun binnenste vast, zij wisten, dat God hun vader was, hunne lichamen had God gelijk-

vormig gemaakt aan Zijn eigen lichaam, Zijn Geest had Hij hun tot Geest gegeven. Daarom kunnen wij van God niet scheiden, Deze is immers eigenaar van onzen geest.

Toen deze menschen leefden, gaf God hun een bevel, alzoo zeide Hij: Vermenigvuldigt U! dat uwe kleinkinderen steeds nakomelingen verwerven, dat uwe kinderen kinderen voortbrengen, opdat het aardoppervlak geheel bewoond worde. Het land zult gij bebouwen; alles wat leeft, wat wild is, wat tam is, alle vogelen in de lucht, alles in de zee, alles is uw eigendom. En deze ook, vele boomen en wat geplant wordt, gijlieden eet hunne vruchten en bladeren.

Aldus maakte God aarde en hemel, zes dagen duurde Zijn werk. Den zevenden dag rustte Hij, immers had Hij alle soorten voorwerpen der aarde gemaakt. Daarom zeide God: die zevende dag is de rustdag, en wij hebben den Zondag tot een verbods-dag. Wanneer zes nachten zijn voorbijgegaan, houden wij Zondag, komen tezamen in het huis des gebeds, om te luisteren naar de lessen Gods.

AANTEEKENINGEN.

r. 1. Pewaliana, van den stam wali. Mewali, dat ook in het Bar. voorkomt, beteekent „worden, gebeuren”, Pewali is hiervan de nominale vorm. Pewalia wil zeggen het geheel der gebeurtenissen der wording. Dezelfde beteekenis van het achtervoegsel -a vindt men in hangaloo, „gedurende één dag”, naast „hangalo, „een dag”, hambengia, „gedurende één nacht”, kahawea, „de gebeurtenis der aankomst”, kahopoa, r. 8, „het einde van een gebeurtenis”, halenggea, r. 46, „een van vorm in zijn geheel”. Dit achtervoegsel

-a is in het Nap. nog geheel levend, terwijl het in het Bar. reeds dood is.

Een ander achtervoegsel -a is in het Bar. -ka. Het Bar. heeft hier den ouderen vorm, het Nap. heeft de k- verloren (zie de aant. bij taita, r. 3). De beteekenis van dit -a is terugslaand op een reeds genoemd nomen, of op het nomen, dat er direct op volgt, b.v. noeweia oemamoe, „je geeft het aan je vader”; rapekoenea taoena, „wordt aan den man gevraagd”; kingkia hampai, „houdt het een oogenblik vast”; oelia, „zeg het” (hem); mokatandaa, r. 11, „kenmerken (van aarde-zijn) geven aan”; napoinaoa, r. 51, „gaf Hij (hun) tot geest”.

De klemtoon is in het Napoesch evenals in de meeste Indonesische talen meer opdruk dan nadruk. In onderscheiding van het Bar. verlegt het Nap. den klemtoon bij de aanhechting van suffixen. De klemtoon verspringt dan evenveel plaatsen als het woord lettergrepen langer wordt. Dus mewáli, pewalía, pewalíána. De achtervoegsels, die invloed oefenen op den klemtoon zijn: 1°, de pron. poss. b.v. dàra, „paard”, daràngkoe, „mijn paard”; 2°, de achtervoegsels -a en -i, b.v. \int mengkáhe, „opklimmen”, pengkahéa, „plaats, waar men opklimt”; mohoéda, „zitten”; pohoedáa, „zitplaats”; rámbœ, „rook”; raramboéi, „berookt geworden”; tílo, „sneb”; natilóki manoe, „de kip pikt erin”. Het verspringen van den klemtoon is een bewijs, dat het woord tezamen met zijn achtervoegsel als eene eenheid wordt beschouwd. Geen invloed hebben het enclytica -mí en de achtergevoegde pron. pers. b.v.: ópemi, „al gereed, reeds op”; háwemi, „reeds aangekomen”; makoélina, „ik ben koud”; natándœko baœla, „de buffel stoot je”.

-na is het pron. poss. van de 3de pers. enk. De

andere zijn: -ngkoe, 1ste pers. enk., -moe, 2de pers. enk., -nta of -ta, 1ste pers. mv. incl., -ngki of -ki, 1ste pers. mv. excl., -mi, 2de pers. mv., -nda, 3de pers. mv.

Pewaliana doenia. Het genitiefverband wordt in tegenstelling met het Bar. in het Nap. niet uitgedrukt door gebruik van een lidwoord. Men plaatst de woorden zonder meer naast elkaar, bv. mata paloe, „hamerijzer”, tandoe baola, „buffelhoorn”, weloea gogoa, „maïsbloemstampers”, biti dara, „paardepoot”, kaloloe walehoe, „muizengat”, nani raego, „raego-versje”, pongka kae, „boomstam”, tawe talinga, „oorlel”, poeloe ahe, „hakmeshecht”, of men hecht aan het eerste woord het bez. v.n.w. van den 3^{den} persoon. Dit doet men altijd, wanneer het bepalende woord een persoonsnaam is. Voorbeelden hiervan zijn: Oemana Soli, „vader van Soli”, Inana Moso, „moeder van Moso”; ahena Tahoengki, „Tahoengki's hakmes”. In pewaliana doenia wordt doenia ook als eigenaam beschouwd. Uitzonderingen op bovenstaanden regel duiden aan, dat men vroeger wel gebruik maakte van lidwoorden. Het zijn eigennamen: Saloe mpakoe, „Varenrivier”, Rano ngKio, een meertje, Woo mpakoe, een tuinplaats; plantennamen biti mpondo, eene pandaansoort, boeto mpada, „zonnedauw”, hoekoe mpada, *Kaempferia rotunde*, woea mpopi, eene prunussoort; of vaste uitdrukkingen: i tanga mpada, „in 't veld”

r. 2. Io-ioroe, staat voor ioroe ioroe. De woordherhaling heeft in het Nap. dezelfde beteekenissen als in de andere Mal. Pol. talen. De meervoudige beteekenis komt vooral voor bij woorden, die beweging uitdrukken, b.v. membaro², r. 35, „heen en weer vliegen”; mendele², r. 41, „heen en weer kruipen”; monoepi² „bewegen van de lippen (van iemand, die

spreekt¹); mobini², „flikkeren”; mabinti², „in stukjes hakken”; taita², r. 3, „telkens zien wij”; alo²na, „dag aan dag”. De versterkende beteekenis komt voor in io-ioroe, „in 't allereerst”; togo², „rechtop”; soë², „erg kort”; mahae², „ten langen laatste”; hodoedoeana, r. 7, „op zijn eentje”, naast hadoea, „één” (van personen); ope², r. 4, „allemaal”. Ook de verkleinende beteekenis komt voor, doch niet vaak: boeloe², „heuvel”, naast boeloe, „berg”; bana², „reepjes katoen op een hoofdband”, naast bana, „katoen”. Met de verkleinende beteekenis hangt samen de oneigenlijke, b.v. dike², „veenmol”, naast dike, „hond”; tela², een vogeltje met een rood borstje, naast tela in watoe tela, „vuursteen”; gola², „suikertjes”, naast gola, „suiker”; ngkila² „een glinsterende tor”, naast kila, „bliksem”.

Ioroe, dat eigenlijk bestaat uit oroe met het voorzetsel i, is tot één woord geworden met de beteekenis „eerder”. Vandaar toioroe, „voorouders”, moioroe, „vooraan gaan”, topoioroe, „voorganger”. Het voorzetsel i is in het Bar. ri. Zoo moet het vroeger ook in het Nap. geweest zijn, zooals blijkt uit enkele versteende uitdrukkingen, als pariolo, „grensscheiding”, te vergelijken met i olona, „er tusschen in”, beide van olo (Bar. ojo), „tusschenruimte”; napariwongko, „hij acht (iemand) hooger dan”, en napariwoi, „hij acht (hem) lager dan”, te vergelijken met i wongko, „boven”, en i woi, „onder”; parimboekoe, „doe uw best”, letterlijk doe het met al uwe beenderen. (Wat wij aan onze spieren toeschrijven, schrijven de ToRadja's aan de hardere beenderen toe).

Door het gebruik van i als voorzetsel zal vermoedelijk het lidwoord i voor persoons- en verwantschapsnamen, dat in het Bar. nog veel gebruikt wordt, in het Nap. in onbruik geraakt zijn, omdat het tot ver-

warring aanleiding gaf. Zoo moet het Bar. i sema, in het Nap. worden vertaald door hema, „wie”, want i hema wordt verstaan als „aan wien” (Bar. ri sema). Dat het lidwoord i vroeger gebruikt werd, blijkt uit het gebruik ervan bij de pers. v.n.w., als zij met nadruk worden genoemd, b.v. i kamoe, r. 59. „gijlieden”, i kita, r. 66, „wij”. Hier kan geen verwarring ontstaan, want voor de pers. v.n.w. wordt het voorzetsel i tot iri, b.v. irikita, irikami, irikamoe.

r. 2, ba hangkia. In het Bar. staat er bara teasangkoedja. Het voorvoegsel te- heb ik in het Nap. voor telwoorden nog niet aangetroffen. Waar men in het Bar. zegt: teaopo, „een stuk of vier”, daar zal een To Napoe zeggen: ba iba, „misschien vier.” Voor teasangkoedja zegt men in het Nap. reeds ba hangkia, zoodat bara, dat in het Nap. ook ba is, onvertaald blijft.

De stam van hangkia is het verder niet meer gebruikte kia, Parigisch koeja, Bar. koedja, Minahassische talen koera. Dit woord is synoniem met apa, in 't Nap. 't vraagwoord „wat?” Sangkoedja zou dus in het tegenwoordig Nap. moeten luiden hangapa, zooals het werkelijk gezegd wordt in het Besoasch. Tusschen het Par. koeja en het Nap. hangkia staat hangkoia, daar hangkia uit hangkoeja moet ontstaan zijn.

Het voorvoegsel ha-, „een” luidt in het Bar. sa-. De h, die in het Bar. zelden voorkomt, wordt in de talen der berglandschappen veel gehoord en komt dan overeen met de s in andere talen, en is vroeger ook s geweest. Toch is de s niet geheel door de h vervangen en in enkele woorden wisselt het gebruik van h en s af. Dat zijn b.v. aardrijkskundige namen, die dus een ouder tijdstip van de taal vertegenwoordigen.

Feitelijk kan hier de naam Sabingka of Hamingka geen dienst doen, omdat deze naam van oorsprong Bar. is. (Zie over den oorsprong van dit dorp hetgeen Br. Kruyt schreef in het Tijdschrift van het Kon. Aardr. Gen. Dl. XXV, 1908 blz. 1290). Wel kan men hier noemen de Saloe lai, eene rivier in het N. W. van het land, die ook wel Haloe lai genoemd wordt. Naast tosae, „grootouder,” hoort men mahae, „langdurig.” Merkwaardige verschillen vindt men tusschen de talen der berglandschappen onderling. Zoo is tambehi (Nap.), eene wespsort, in het Bes. tambesi; homboe (Nap.), „bamboespeer” is in het Bes. somboe; tadasi (Nap.), „vogel” is in het Bes. tadahi; mehende (Nap.) „op het paard springen”, is in Bes. mesende. In sommige gevallen is in een woord de s blijven bestaan ter onderscheiding van andere woorden, b.v. asa, eene manggasort (Mal. asam), naast mangaha, „slijpen” (Mal. asah).

r. 2, saboena. Het bez. v.n.w. -na wordt achter de termen der schaal van ons talstelsel gebruikt om de veelvouden boven het tweevoud aan te duiden, b.v. hampoelo, „tien”, rompoelo, „tweintig”, taloe poelona, „dertig”, enz., hangatoe, „honderd”, rongatoe, „tweehonderd”, taloe atoena, „driehonderd”, enz. Dit gebeurt ook bij de hulptelwoorden, b.v. hambaa, rombaa, taloe baana, „een, twee, drie stuks” (van dieren); hamata, romata, taloe matana, „een, twee, drie stuks” (van werktuigen); en bij tijdsbepalingen, b.v. hangalo, rongalo, taloe alona, „een, twee, drie dagen”; hampare, rompare, taloe parena, „een, twee, drie jaren”.

r. 2, parena. Dit woord pare beteekent „rijst, padi”. Hampare is de tijd, dien de rijst noodig heeft om van zaad tot zaaddragende plant te worden, dus

zes maanden. Wil men een jaar van 12 maanden aanduiden, dan zegt men hampare balanda, „een Hollandsch jaar”. Het begrip pare heeft zich uitgebreid. Mepare is oogsten in 't algemeen geworden. Men spreekt van hampare gogoa, een „maisjaar”, 3 maanden, en van pare bae gogoa, „gestampte mais”, terwijl men dan de echte pare bae, „gepelde rijst”, pare bae pare noemt. Dit laatste is echter dialectisch.

r. 2, bara, „niet.” Hiernaar heet het Napoesch het Bara. Het is samengesteld uit ba ara, zooals bare'e uit ba re'e. Dit ba is dus eigenlijk de ontkenning en ara de versterking daarvan. Ontbreekt dit ara, dan heeft ba eene wijfelende beteekenis „misschien.”

r. 3, mani, „nog”. Gewoonlijk gebruikt men mani voor nog. Soms hoort men het enclytische -pi, b.v. hambelapi naast hambela mani, „nog eens”. In het Bes. heeft men enkel dit -pi, zooals in het Bar. -pa. Steeds zegt men -pi in bapiara of barapi, „er is niet meer”.

r. 3, anoe. Dit betr. v.n.w. wordt in het Nap. evenals in het Bar. veel gebruikt. Vandaar, dat men het veel verkort, 't zij tot aoe (zie r. 25), 't zij tot oe (zie r. 40) alleen, soms zelfs tot eenvoudige prenasaleering, b.v. in anangkoi, „klein kind”, „slaaf”, dat feitelijk is ana anoe koi, „kind, dat klein is”. Zelfstandig treedt anoe op in anoengkoe, „het mijne”, anoena, „het zijne” enz., moanoe², „zoo maar wat doen”, „knutselen of spelen tot tijdverdrijf”, moanti anoe, „goederen wegbrengen”.

r. 3. taita². De stam ita heeft de k verloren. Dit komt veel voor, b.v. lao, „gaan” (Tawaeliasch lako, vgl. Mal. lakoe); oio, „gij”. Bes. io (vgl. Bar. siko en den Nap. verkorten vorm ko); mahai, „ziek”, naast haki, „ziekte”; boeoe, „been, bot” (vgl. Bar. woekoe); hioe,

„elleboog” (vgl. Bar. sikoe); taie, „arm” (vgl. Bar. takie, „bovenarm”) en het achtervoegsel -a, Bar. -ka (zie boven de aant. op pewaliana).

Ta- is het voorgevoegde pron. pers. van den 1sten persoon mv. incl. De andere zijn: 1ste pers. enk. koe-, 2de pers. enk. noe-, 3de pers. enk. na-, 1ste pers. mv. excl. ki-, 2de pers. mv. ni-, 3de pers. mv. ra-. Dit ra- heeft door de algemeenheid zijner beteekenis ook de functie gekregen van het passief zonder persoonsaanduiding te vormen, gelijk men ten onzent in de spreektaal vaker zegt: „ze bouwen daar een brug”, dan, „er wordt daar een brug gebouwd”. Raoli is oorspronkelijk „ze zeggen het” en nu ook „men zegt het” of „er wordt gezegd”; tala rabete is „bamboe, die men geplet heeft”, dus „geplette bamboe”; pare raheki is „rijst, die men uitgetreden (met de voeten uitgedorscht) heeft.” Vaak zal men zeggen pare oe raheki, „rijst, die uitgedorscht is”, waar oe (= anoe, zie boven) de juistheid van het bovenstaande komt bevestigen.

r. 3, deade. Voor dit woord kan men ook gebruiken ide², letterlijk overeenkomend met het Bar. se'i² „nu”, het tegenwoordige oogenblik. Deade is waarschijnlijk hetzelfde woord als ide² en staat dan voor ade². Doordat ade in die beteekenis niet meer bestaat is de beteekenis van deade vervaagd en wordt het ook gebruikt voor „aanstonds”.

r. 3, alo²na, van alo, „zon”, „dag”. Alo²na zegt men van iets, dat dagelijks gebeurt, bv. alo²na alo mesoepa, „dagelijks komt de zon op”. Wil men echter zeggen, dat iets dagelijks den geheelen dag door gebeurt, dan zegt men hangalo-hangalo, b.v. hangalo² alo simba, „elken dag schijnt de zon”. Wil men te kennen geven, dat iets zonder ophouden

elken dag gebeurt, dan gebruikt men hahangaloea, b.v. bara nakabaha baeola maande, hahangaloea, hahangkaloemba, hahambengia, „een buffel houdt niet op te eten gedurende elken dag, gedurende elken avond, gedurende elken nacht”.

r. 4. tapaidai. Het woord maida, „wonen”, is door de achtervoeging van het suffix -i transitief gemaakt. Deze -i is feitelijk dezelfde als het voorzetsel i. Tampo ide tapaidai = kita maida i tampo ide. Dit achtervoegsel wordt veel gebruikt. Andere voorbeelden zijn: narorei atoe, van rore „vlam”, „hij steekt het dak in brand”; bona raihi owai, r. 38, „opdat het water ermede gevuld worde”; walanga, rapodakai taoena bosa, „grootte kookpot, waarin men kookt voor vele menschen”; bantaea, aoe maroa poraegoi, „vreemdenverblijf”, „dat goed is om er in te raegoën (dansen)”; eha, bara maroa rapotoedai, „eha (eene varensoort), 't is niet goed er tusschen te zaaien”; noeweina bele, koepaenoei, bara paenoea-ngkoe, „geef me een blikje, dat ik eruit drinke, ik heb geen drinknap”.

Ook heeft -i dikwijls eene meervoudige beteekenis, omdat het evenals ons voorvoegsel be-aanduidt, dat de handeling geschiedt over de geheele oppervlakte van het voorwerp, dus op vele plaatsen en dikwijls achtereen, vgl. beplanten, bezaaien, bekloppen, enz. De -i wordt dan vaak voorafgegaan door een medeklinker, meestal k of ng. Voorbeelden zijn: nipo-wiangi, r. 57, „gij moet bebouwen”; moatoeki, „met atoe (dakbedekking) beleggen”; nipehadingi, „luis-tert”; naliöengi rangana ope², „hij streeft al zijne makers voorbij”.

r. 4, ide, „deze”, „dit”. Ook in het Nap. heeft men de 3 aanwijzende voorn. w., overeenkomende met den

1sten, 2^{den} en 3^{den} persoon, gehad, n.l. 1ste pers., de, 2de do, 3de iti. Met het voorgevoegde no-, dat „gelijk aan”, „evenals” beteekent, komen deze vormen nog voor: node, „als deze”, „nodo” als „dat”, noiti, „als gindsche”, alle drie ook te vertalen met „aldus”, maar met verschillende beteekenis. Met den aanwijzer i is de tot ide geworden. Ido heb ik nog niet gehoord. Evenals men voor de pers. v.n.w. iko en ia soms een d plaatst, b.v. barana diko, „ik niet” en dia in het begin van het in de inleiding opgegeven verhaal, zoo krijgen de aanw. v.n.w. die d ook soms en hoort men dide, dido en diti, vooral het laatste, gebruiken. Deze d stemt overeen met de r, die men vindt na het voorzetsel i en de pers. v.n.w., b.v. iriko, „aan mij”; irio, „aan U” (enk.); iria, „aan hem”; irikita, „aan ons”, irikami, „aan ons”, irikamoe, „aan ulieden”, irihira, „aan hen” en ook bij irina, „aan moeder” (ina).

r. 4, hinangkana. Misschien is hangka een bijvorm van hanga, „naam”, dat in het Bar. „inhoud” beteekent. Met het invoegsel -in- wordt het „wat geworden is tot inhoud.”

r. 4, ope². Ope, „af”, „op”, „opgebruikt” (Bes. oepoe, Bar. opi). Opemi, „'t is afgedaan”, „'t is op.”

r. 4, ka^oe, „hout”. Door den tegenzin der To Napoe om eene j te gebruiken is deze letter uit kajoe verdwenen. Andere voorbeelden van het verdwijnen van de j zijn: ba^o (Bar. wajo, Mal. bajang), „schaduw”; momba^oe (Par. nombajoe), „rijststampen”; ngaa (Bar. ngaja), „soort”; mogao (Bar. gajo), „graaien”; momoa (Par. nomoja), „gapen”. Soms is de j ge vocaliseerd tot i en daarna door de werking van den klemtoon tot e geworden. Voorbeelden zijn: gampa^ea, uit gampaja, de plant en

vrucht „papaja”; bajar wordt baeari, „betalen”; boja wordt boëa, „dorp”; bantaja wordt bantaea, „vreemdelingenhuis”; bajasa wordt baeasa, „priester”; van kajo, „roeren”, komt kinaeo, „gestampte pot”, voor kinajo. Zoo schrijven de Napoesche schoolkinderen den naam van den profeet Jesaja als Isaea. In simbeoe², gelijk dat voor simbajoe² staat, is de e samengetrokken uit a+i (simbaioe²).

Behalve de j mist het Nap. van de klanken, die in het Bar. voorkomen, alle gehemelteklanken en de hamzah. Voor dj- gebruikt men d of r: dali, „oorring” (Bar. djali); modaka, „koken” (Bar. modjaka); dana, „alang²” (Par. djono); danggo, „baard” (Bar. djanggo); mandaoe, „naaien” (Bar. mandjaoe); rara, „weg” (Bar. djaja); oeda, „regen” (Bar. oedja). In overgenomen woorden gebruikt men ook wel g, b.v. djambatan, „brug” wordt gambata; djamboe, een vrucht, wordt gamboe; djoeroe toelis, „klerk”, in het bijzonder van toko's, wordt goeroe toelisi. In Besoa noemt men een rund gapi (Bar. djapi). Vgl. ook Gii, „brongees²” met 't Mal. djin.

De nj wordt n. Het bez. v.n.w. -na is in 't Bar. -nja; menani, „zingen” is in 't Mal. menjanji.

De hamzah komt slechts voor in eigennamen, die vaak aan andere talen ontleend worden, bv. nToe'oe, Po'o, nDo'oe, mBa'oe, Oe'oe, Nga'i. Deze laatste naam is geen vreemd woord, maar eene afkorting van Tangali. Doordat de To Napoe de hamzah vaak niet gebruikt, wanneer hij Bar. spreekt, maakt hij soms de zonderlingste vergissingen. Men laat de hamzah eenvoudig weg, bv. wooe, „nieuw” (Bar. wo'oe); mai, „hierheen” (Bar. ma'i); mogaa, „scheiden” (Bar. moga'a); waa, „hoofd” (Bar. wo'o).

r. 4, ratoeda², „wat men gewoon is te planten”. Voor het Bar. pinamoeja schijnt men geen afzonderlijk woord te hebben. Het woord tinoeda beteekent speciaal de zaairijst op droge velden, zooals met hinawoe (van ha woe, „strooien, zaaien”) de zaairijst in de sawahs wordt aangeduid.

r. 5, hehi, „kruid”. Het Bar. heeft sese „bloem”, dat met hehi overeenkomt, doch in het Nap. gespecialiseerd is tot alle planten, die laag bij den grond zijn. Voor het woord „bloem” heeft men w o m b o, vgl. Bar. b o m b o. De flora in Napoe is zeer rijk, een gevolg van de ontbossing, waardoor ook kleinere plantjes tot hun recht kunnen komen. Bijna alle planten zijn benoemd.

r. 5, taoena, „mensch”. Het Bar. heeft taoe, waarachter men in Napoe steeds het pron. poss. van den 3^{den} pers. -na voegt. Dit vindt men ook in toeana, „edele”. Dit -na heeft hier de beteekenis van een lidwoord, „toeana is dus zooveel als „de oudste, de voornaamste” en taoena „de onderhoorigen”, „de menschen (van het volk)”.

r. 5, rakakampai, van kampai, „verzorgen”. Hier heeft men evenals in ratoeda² de herhaling, maar ze is hier tot reduplicatie verkort. De beteekenis is dus „wat men gewoon is te verzorgen”.

r. 7, Poeë Ala. Voor den Godsnaam gebruik ik het Bare'e, omdat het m. i. beter is in Midden-Celebes één naam te gebruiken. Het woord poeë, „heer” is allen To Napoe bekend, terwijl het Nap. woord ervoor, ampoe, ook grootvader en kleinkind beteekent. Een enkelen keer hoort men het van de Mohammedanen overgenomen Alataäla gebruiken, door de To Besoa echter meer dan door de To Napoe.

r. 7, idemi. De enclitica -mi achter werkwoords-

vormen duidt den verleden tijd aan: koeande, „ik eet het”, koeandemi, „ik heb het al opgegeten”; nalambi, „hij vindt het”, nalambimi, „hij heeft het reeds gevonden”. Men kan het, daar het ook hier als nadruk dienst doet, vertalen met „reeds, al”. Dien nadruk geeft het ook in andere gevallen, zooals in idemi, „dit is het”, in het bijzonder „dit is de oorzaak”, dus „hierom”. Iami, „hij is het”, podonami, „dat is alles, daar is 't mee uit”.

r. 10, pongkana. Hier wordt pongka gebruikt, terwijl in r. 7 pepongka wordt gezegd. Het verschil wordt in 't Hollandsch uitgedrukt door het lidwoord. Pepongka is „een begin”, terwijl pongka „het begin” is. Waar hier in r. 10 dus ide, „dit” gebezigd wordt, kan men dus niet pepongka gebruiken. Dit verschil wordt nader besproken onder r. 16, nagaa.

r. 10, napopewali. In het Nap. heeft men bij de voornaamwoorden geen beleefdheidsvormen. Een kind spreekt zijn vader aan met oio, „gij”. Tot God spreken we ook aldus en in den 3^{den} pers. wordt nabgebruikt, alles dus in het enkelvoud. In 't Bar. gebruikt men tot een meerdere, zoowel in den 2^{den} als 3^{den} pers., den meervoudsvorm.

In napopewali, van mewali, duidt -po- den causatieven vorm aan. Dus mewali „worden”, mampopewali, „doen worden”. Dit -po- of -pa- vindt men ook in r. 22, mampasamboso, „op een plaats doen zijn”; r. 25, napopesoepa, „Hij deed uitkomen”; r. 29, mampoampoe, „heer doen zijn”.

r. 12, higalo, van galo, vermengen. Hi- (Bar. si) duidt de eenheid aan, daar het identisch is metsa-. Vandaar dat het dikwijls te vertalen is door „tezamen”, „onderling”, „de een met den ander”. Higalo is dus „onderling vermengd”. Men vindt dit hi- ook in

mohimada, „onderling bevriend zijn”; mohiawe, „de een naast den ander zich bevinden”; mohidoepa, „elkaar ontmoeten”; himbela, „overeenkomend met”, „van een slag”.

r. 14, wongkonampoeoe. Dit -mpoeoe, dat ook gebruikt wordt om den overtreffenden trap te vormen, is ook te vertalen door „grondig”, „eigenlijk”. Zoo vindt men in Bada een dorp Badampoeoe (ook Badangkaia) geheeten, dat dus 't eigenlijke Bada is. De To Bada zelf noemen dat dorp dan ook eenvoudig Bada. Malosompoeoe bonde keowai, „erg modderig zijn de sawahs”, het toppunt van modderig zijn.

r. 14, Inaona Poeë Ala. In overeenstemming met het Bar. gebruiken wij hier ook voor geest inao (Bar. inosa) „adem”. Het woord inao heeft echter een meer uitgebreide beteekenis. Van iemand, die goed of verheugd is, zegt men: maroa poinaona, „zijn geest, zijne gezindheid is goed”. Napoinao, „hij heeft er zin in”, „hij wil het wel”, stemt overeen met de Bar. priestertaal napoginawo. Hier komt dus inao in beteekenis overeen met het Bar. raja, „binnenste”, waarvoor ginawo het priesterwoord is. Deze tweede beteekenis komt dus nog dichter bij die van „geest”, „ziel”, dan de eerste.

Met Inaona Poeë Ala zal evenals in het Bar. (Inosa mPoeë Ala) ook de Heilige Geest moeten worden aangeduid, omdat men het christelijke begrip „heilig” niet kent.

r. 16, mabaami. De vorming van imperatieven hangt natuurlijk samen met de vervoeging der werkwoorden, waarop we onder terugkomen. Hier hebben we een adjectief als imperatief gebruikt. Uit den toon, waarop het woord wordt uitgesproken (redeaccent), blijkt, dat het imperatief is.

r. 16, kamabaanami. Van mabaa, „licht”, heeft men een nominalen vorm gemaakt door voorvoeging van ka-, zonder weglating van ma-. Deze vorm is even gewoon in het Nap. als de vervanging van ma- door ka-, bv. kamahilena en ook kahilena, „zijne grootte”, kamapekana en ook kapekana, „zijne breedte”.

r. 16, nagaa, Hij scheidde. Naast mogaa, „iets scheidend”, bestaat megaa, dat men door „ bezig te scheiden” of „scheidend” moet vertalen. Bij megaa denkt men aan het werk en noemt geen object, bij mogaa noemt men, althans denkt men aan het voorwerp der handeling. Me- is dus het voorvoegsel van den intransitieven vorm. Mogaa hoort dus als transitieve deelwoordsvorm bij de vervoegde vormen koegaa, noegaa, enz., die steeds transitieve beteekenis hebben, „ik scheid het”, enz. Bij mogaa behoort de imperatief gaa, bij den me-vorm pegaa. Het verschil tusschen pongka, r. 10, en pepongka, r. 9, kan hieruit ook verklaard worden. Pongka is de nominale vorm van mopongka, „iets beginnen”, en is dus „het begin van...”, terwijl pepongka van mepongka is afgeleid en hier dus in de eerste plaats op het beginnen wordt gelet. „Zonder begin” is dus: bara pepongkana, omdat hier slechts op de werking gelet wordt.

r. 17, hangalo, hambengia. Het tegenovergestelde van alo, „dag”, is kaindi, „nacht”, en niet wengi, zooals in het Bar. Toch heeft men hambengia, „één nacht”, en mohambengia, „overnachten”. Hambengia staat zoowel tegenover hangalo als hangaloea. Zuiver taalkundig is dit niet. M. i. is dit op eene andere wijze te verklaren. De zwarte nacht, die slechts eene bezigheid, slapen, toelaat, is een ge-

heel, terwijl een dag, die verschillende werkzaamheden omvat, even zoovele deelen is. Zoo wordt *hambengi* steeds *hambengia*, vgl. wat in het begin van de aanteekeningen over -a is gezegd.

r. 18. *mombehoeroe*², ook *mombemboeroe*, „telkens elkander afwisselen”. Evenals het Bar. heeft het Nap. het voorvoegsel *be-*, dat met *mo-* en de *nasaal*, dus *mombe-*, wederkeerige werkwoorden vormt. Voorbeelden hiervan zijn er overvloedig: *mombeala*, „met elkaar strijden”, *mombebata*, „elkaar slaan”, *mombetandoe*, „elkaar stooten”, *mombekingki*, „elkander vasthouden”, *mombelindo*, „elkander het gelaat toewenden”, dus „tegenover elkaar staan”, *momberewoe*, „elkaar verzorgen”, en wel in het bijzonder „getrouwd zijn”, *momberiri*, „met elkaar wedijveren”, *mombedii*, „om 't hardst trekken”, *mombepoeli* „met elkaar vechten” (van vogels). Behalve door de voorvoeging van *mombe-*, vormt het Nap. ook wederkeerige werkwoorden met *mohi-* (Par. *nosi-*), doch het aantal is geringer dan dat der eerste soort. Voorbeelden zijn: *mohidoepa*, „elkaar ontmoeten”, *mohiawe*, „zich naast elkaar bevinden”, *mohintoewoe*, „met elkaar in vrede leven”, *mohimada*, „met elkaar bevriend zijn”, *mohiola*, „naast elkaar staan”.

r. 20. *karongalona*. Het voorvoegsel *ka-* voor telwoorden duidt aan, dat het telwoord rangschikkend is, dus *karongalona*, „zijn (of de) tweede dag”. Het *i*, „op”, er voor kan ook weggelaten worden, zooals in r. 28: *kaibana alona*, „den vierden dag”, en r. 62: *kapitoena alona*, „den zevenden dag”.

Merkwaardig is dat men bij het tellen vanaf vier de rangschikkende telwoorden gebruikt, dus: *isa*, *doea*, *taloe*, *kaiba*, *kalima*, *kaini*, *kapitoe*,

kaoealoe, kahahio, kahampoelo, „een, twee, drie, vier, enz.”

r. 20, nailiki, ook goed naoloki, „Hij maakte scheiding tusschen”. In Besoa gebruikt men slechts het eerste. Het Bar. heeft naojoti. Het grondwoord is olo, ili, „scheiding”. Men vindt dit ook in pariolo, (Bar. pariojo), „tusschenruimte, grens”. De afwisseling van de i met de o in andere talen komt meer voor, b.v. iba, „vier”, Bar. aopo; ini, „zes”, Bar. aono; pihe, „gebroken”, Bar. poso; marimi, „hongerig”, Bar. maoro; -mi, „reeds”, Bar. -mo; tiwi, „omhakken”, Bar. towo; riso, „rijstblok”, Bar. nontjoe. Zoowel de Bar. o, als de Nap. i zijn ontstaan uit een ouderen klank ě.

r. 21, i wongko langi hai i woina, „boven den hemel en daaronder”. Om het tweemaal herhalen van langi te voorkomen gebruikt men in het tweede geval -na. Door dit gebruik blijkt, dat woi, wongko evenals laloe zelfstandige naamwoorden zijn. Woi is dus eigenlijk „de ruimte onder iets”, wongko, „de ruimte boven iets”, laloe, „de ruimte in iets”. Van een kist kan men dus spreken van i laloena, i wongkona, i woina.

r. 22, mampasamboso. De s is hier vreemd. Als verklaring van dit woord gaven de vertalers op: hamboho tampo, hamboho owai, „een plek land, een andere plek water”. Het woord hamboho, „een stuk”, van boho, „afhakken”, wordt veel gebruikt. Maar dan bezigt men steeds de h; in het werkwoord komt de s weer te voorschijn. Zie verder over de s en h boven, bij r. 2, hangkia.

r. 24, tongawari. Tongawa is evenals in het Bar. „zichtbaar”. Het achtergevoegde -ri, zie ook r. 42, nabahiri en r. 49, moinaori, wordt veel gebruikt.

Zoo vraagt men: *apari?* evengoed als *apa?* „wat?“ en *moapari?* „waarom?“ evengoed als *moapa?* In deze vragen zou men denken met een nadrukswoordje te doen te hebben. In r. 41 echter is *roomi diti*, *hangko nababehiri* = *roomi diti*, *nababehi*, „toen dat klaar was, daarna maakte Hij“.

r. 26, *rapohalo*, „als groente gebruikt“. Met het voorvoegsel *po-* kan men van alle zelfstandige naamwoorden werkwoorden maken, met de beteekenis „gebruiken als.“ *Ahe diti maroa rapo ahe*, „dat ijzer is goed om als hakmes te gebruiken“; *koep-rapi bele*, *koepotabo*, „ik vraag een blikje, dat ik als drinknap kan gebruiken“; *nahe, rapoboroe, rapotoro, raposisi talinga*, „pandaanbladeren worden gebruikt om er regenmatjes, zonnehoeden, vulsel voor de gaten in de oorlellen van te maken.“

r. 27, *oto*. Dit woordje versterkt de beteekenis van het vorige woord. Het wordt er in eens mee uitgesproken, zoo zelfs, dat men allicht b.v. voor *maroa oto* verstaat *maroto* of hoogstens *maroto*. Vraagt men of iets goed is en men krijgt ten antwoord *maroa oto*, dan beteekent dat: „wel zeker is het goed, wat dacht je dan?“ Het komt veelvuldig voor. Wellicht is dit *oto* hetzelfde als het Bar. *toto*, als versterking gebruikt, *madjoejoe ntoto*, „terdege zoet“.

r. 29, *he*. Het Nap. heeft een stel pers. voornaamwoorden, die in het Bar. ontbreken, n.l. de korte vormen, die achter werkwoorden, deelwoorden of zelfstandige naamwoorden worden geplaatst. Ze zijn 1ste pers. enk. *na*, 2de pers. enk. *ko*, 3de pers. enk. ontbreekt, 1ste pers. mv. incl. *ke*, 1ste pers. mv. excl. *ngkai*, 2de pers. mv. *kaoe*, 3de pers. mv. *he*; *manawona*, „ik ben gevallen“; *koewombe ko*, „ik sla

je''; noewei he, „je geeft het ze''. In betoeë he duidt dit he het meervoudige van betoeë, „ster'' aan.

r. 34, hoengka i katoewonda, of zooals in r. 41: hoengkana toewo, „volgens zijne levenswijze''. Het woordje hoengka, vgl. Bar. oengka, Mal. hingga beteekent oorspronkelijk „grens''. In deze beteekenis is het synoniem met het Bar. gori, „vorm'', „omtrek'', „gedaante'' en als voorzetsel „naar'', „volgens''. Vgl. ook r. 36; hoengkana ngkaia, waarvoor men ook kan zeggen hoengka i kangkaiana.

r. 35, laerawa. Dit woord bestaat uit lae, „middelstuk'', „midden in'' en rawa, een oud woord voor „zon'' en de door de zon verlichte ruimte, dus het „luchtruim''. Laerawa wordt gebruikt voor de geheele ruimte tusschen hemel en aarde.

r. 36, mengkaware, „zich voortbewegen door de lucht''. Het voorvoegen van mengka- komt meer voor. De beteekenis ervan is wederkeerend (reflexief). Andere voorbeelden zijn: mengkanalo, „zich in de zon warmen'' van (n)alo, „zon''; mengkaore, „zich van de aarde omhoog begeven''; mengkasoea, „zich naar binnen begeven''; mengkageleka, „zich tusschen dringen''.

r. 37, kangkaia, „wordt veel''. Gebiedende wijs van ngkaia, „veel''.

r. 38, memoele, van moele (Bar. moeli, „afstammeling''). Het Nap. moele bestaat niet meer. Daarvoor gebruikt men den afgeleiden vorm pemoelea.

r. 40, mpengaa²na. Dit ngaa (Bar. ngaja) beteekent „soort''. Het woord mpengaa²na beteekent „naar zijn soort''. De prenasaleering voor pe- duidt aan, dat dit woord als bijwoord wordt gebruikt.

r. 43, halengge²koe van lengge, „beeld'', „gezichtsuitdrukking''; vgl. r. 46, halenggeana.

De herhaling in het eerste geval heeft dezelfde versterkende beteekenis als de -a in het tweede, n.l. „over de geheele uitgebreidheid”, „in alle deelen.”

r. 49, moloemao, „loopen”. Met het infix -oem- is er een klein aantal woorden in het Nap., waarvan moloemao er een is; 't is gevormd van lao, „gaan”. Andere voorbeelden zijn: doemondo, „ochtendstond”, naast madondo, „vroeg”; hoemindi, „pissen”, naast hindi, „pis”; hoemadoenia, „het wereldrond” van doenia, „aarde”, met ha- „geheel”; mokoemoeri, „snorken” van koeri.

r. 56, mohe. De enclytica -mi wordt onder den invloed van een volgend verkort pers. v.n.w. mo-